

Blz. 2	De vereniging
Blz. 3	Koninklijke onderscheiding Frans Geerlings
Blz. 4	Jaarprogramma Maas- en Swalmdal en MHVS 2010
Blz. 4	Wandelingen Swalmdalgidsen 2010
Blz. 5	Themarondleidingen 2010 werkgroep Dorpsgidsen Beesel
Blz. 5	Jaarprogramma IVN De Steilrand 2010
Blz. 5	Schenkeningen
Blz. 6	Ruïne uit de steigers
Blz. 7	Drie dames 'thuis' in hotel-café-restaurant weduwe H. Bors, 1927
Blz. 10	Kroniek van Swalmen, januari, februari en maart 2010
Blz. 11	Dichtbij huis
Blz. 12	Hemelvaartsdagfietstocht 2010 in Swalmen - Tour des Pommes
Blz. 14	Glas-in-lood
Blz. 16	Hotel-café-restaurant 'De Zwaan' aan de Rijksweg te Swalmen
Blz. 17	Uit het leven van onze voorouders
Blz. 18	Beuk
Blz. 19	Van hot nao haar door 't Zjwaams Waordebook (17)
Blz. 20	Uit de oude doos
Blz. 21	Historische muurnis met Mariabeeldje
Blz. 22	Analfabetisme in Swalmen eind 18e eeuw
Blz. 25	Oorlogsdagboek Christina Maria op het Roodt (2)

Foto's aangeleverd door:

Hans Simons	blz. 2-3-7-10-11-12-13-15-18
Herm Geraedts	blz. 6
Archief MHVS	blz. 14-20
Archief HVMS	blz. 3-20-26-27
Archief Jo Thijssen	blz. 7-8-9
Archief Jan Coopmans	blz. 21-22
Archief Lou Moonen	blz. 16

### Milieu- en Heemkundevereniging Swalmen Jaarvergadering 2010

- Naborch. De Naborch is inmiddels uitgekapt en is blijven staan. Samen met onze zustervereniging Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal zijn wij een traject gestart om de Naborch te consolideren, zoals dat zo mooi heet. In feite dienen er maatregelen genomen te worden zodat deze niet in verder verval zal geraken en dat generaties na ons nog kunnen genieten van het monument, de verhalen en anekdotes.

- Gemeente Roermond. De nieuwe raad is inmiddels geïnstalleerd en de leden van het college van B&W zijn bekend. Het is op dit moment nog niet duidelijk of alle commissies waarin wij vertegenwoordigd waren: Monumentencommissie, Roermonds Natuur en Milieuoverleg, blijven bestaan. De raads- en collegeleden krijgen conform de afspraak vanuit de ledenvergadering elk kwartaal de periodiek, zodat zij op de hoogte zijn en blijven van de zaken die spelen in Swalmen en binnen onze vereniging.

- Digitaliseren van het fotoarchief. Tim en Casper, twee jeugdige geïnteresseerden uit Swalmen, hebben aangeboden om ons fotoarchief te digitaliseren. Uiteraard hebben wij dit genereuze gebaar met twee handen aangenomen. Op voorhand al bedankt voor het vele werk dat zij de komende tijd (jaren?) zullen gaan verzetten.

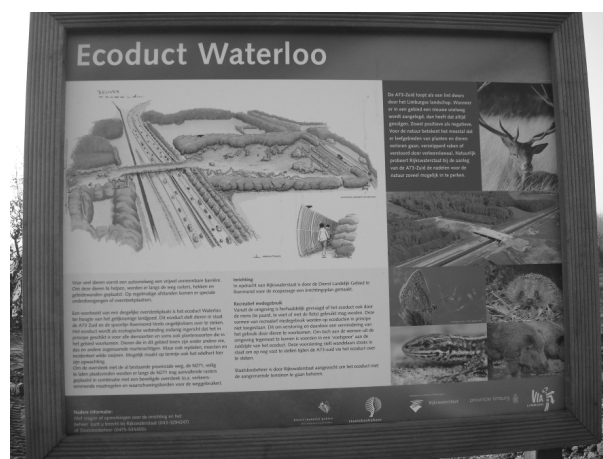
- A73. De tunnels zijn klaar en ze functioneren. De ecoducten en wildtunnels functioneren ook, voor wat betreft de voorzieningen op Swalmens grondgebied. Bij de onderdoorgang spoorlijn / A73 / Swalm komt nog een afscherming tussen fietspad en wildpassage. Bij de Eppenbeek komt nog een dassentunnel onder de oude Rijksweg. Deze zal gelijk met de werkzaamheden aan de Rijksweg gerealiseerd worden. Op het grondgebied van Reuver zijn nog enkele dassentunnels die meer een natte dan een droge onderdoorgang zijn. Het ecoduct bij Solvay functioneert nog niet. Deels doordat de aansluiting richting de Maas nog steeds niet gerealiseerd is en deels doordat nog heel veel fietsers gebruikmaken van het ecoduct.

- Wij hebben de plannen voor de verbindingsweg tussen de Brede Ars en de Hollestraat bekeken. In eerste instantie dachten wij: alweer een weg door dassenleefgebied. Echter de ingreep is minimaal en de toename van de verkeersveiligheid en afname van overlast is groot. Daarnaast zal het gebied tussen de Hollestraat en de A73 een flinke opwaardering krijgen ten behoeve van de dassen.

- Samen met de Milieufederatie Limburg zitten wij nog in procedure tegen de afrit aan de N280 (Cox) ter hoogte van Blankwater. Het is voor ons onbegrijpelijk nu ondernemer en initiatiefnemer Cox heeft gemeld dat de afrit voor hem economisch niet meer interessant is, dat de gemeente deze persé wil aanleggen. Zij heeft tenslotte enkele jaren geleden met de provincie Limburg tot bij de Raad van State bepleit dat deze afrit absoluut niet nodig was.

- Op het jaarrooster staan diverse activiteiten. Het is goed mogelijk dat het bestuur leden zal benaderen die de uitvoering ter hand willen nemen. Geïnteresseerde leden kunnen zich natuurlijk altijd melden bij de bestuursleden of op de verenigingsavond op de dinsdagavonden.

Toine Wuts



## KONINKLIJKE ONDERSCHIEDING FRANS GEERLINGS

Burgemeester Oord van Beesel heeft op 29 april de versierselen overhandigd die horen bij een Koninklijke Onderscheiding aan Frans Geerlings uit Beesel. Frans is benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau vanwege zijn persoonlijke bijzondere verdiensten.

Sinds de oprichting van onze vereniging was en is Frans zeer actief op allerlei gebieden. Frans was medeoprichter van Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal, oud-secretaris en daarna bestuurslid van de vereniging.

Frans stond 25 jaar op inspirerende wijze aan de leiding van de jaarboekredactie, die 25 jaarboeken met artikelen op cultuurhistorisch gebied voor Beesel en de regio publiceerde. Hij vervulde daarmee naar onze mening een voorbeeldfunctie in de gemeenschap.

Met talrijke historische publicaties heeft Frans een belangrijke bijdrage geleverd aan een stuk bewustwording van de cultuur-historische identiteit van Beesel en de regio. Naast talrijke artikelen in de jaarboeken van de heemkundevereniging is door hem een boek gepubliceerd waarin het draaksteken te Beesel centraal staat. Een thema waarin Frans -als deskundige- een internationale reputatie heeft opgebouwd.

Frans is initiator en oprichter van de dorpsgidsen Beesel. Een werkgroep die zich tot doel stelt de deelnemer aan de wandelingen bewust te maken van het mooie op het gebied van cultuur en natuur dat Beesel rijk is.

Verder heeft hij een belangrijk aandeel gehad in de opleiding van de huidige gidsen, en evenzo in de opleiding van een nieuwe generatie dorpsgidsen.

Zelf is hij actief lid van de werkgroep als gids, en als voorzitter van deze werkgroep, voortdurend op zoek om nieuwe impulsen te geven, die in positieve zin essentieel zijn voor het functioneren van deze werkgroep.

Daarnaast heeft hij nog tal van andere werkzaamheden verricht, zoals voor de Stichting Draaksteken en als vrijwillig en onbezoldigd medewerker van de voormalige TV Omroep Maas en Grens. Het zou te ver voeren om ze allemaal op te noemen, en wellicht zou er dan onbedoeld, nog het een of ander worden vergeten.

Beste Frans; wij als bestuur zijn zeer blij dat we iemand van jouw formaat, met jouw inzet en jouw kwaliteiten in ons midden hebben.

Diep respect voor je inzet, hartelijk dank voor al wat je voor de heemkundevereniging en de samenleving heb bereikt en van harte proficiat met deze welverdiende onderscheiding.



## WIST U DAT...

...er steeds meer nieuwe planten zijn in Nederland. Door verstedelijking, bemesting en de opwarming van de aarde komen er steeds meer exotische planten bij. In de afgelopen zeven jaar zijn er 40 nieuwe wilde planten aan de Standaardlijst Nederlandse Flora toegevoegd. Nog eens 85 soorten zijn wachtkamersoorten. Zij zijn al waargenomen, maar moeten nog minstens drie generaties overleven in Nederland voordat ze op de lijst komen. (foto: Blauwe monnikskap, tot 2011 een wachtkamersoort)



## JAARPROGRAMMA 2010

**Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal en Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen**  
(onder voorbehoud, nadere publicaties in 't Zjwaemke en 't Gazetje)

augustus	Fietstocht langs de Maas: 'Tour de l'eau' (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
12 september	Open Monumentendag: de smaak van de 19e eeuw (Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal)
september	Weekendexcursie Natuurwerkgroep (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
september	Lezing Tweede Wereldoorlog in het kader van 65 jaar bevrijding (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
najaar	Lezing Heraldiek (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
oktober	Lezing Kleiwarenindustrie en groeves Venlo-Roermond (Ned-Duits) (gezamenlijke activiteit)
oktober	Dassenexcursie (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
10 oktober	Wandeling Nacht van de Nacht (gezamenlijke activiteit, i.s.m. IVN)
oktober	Fietsexcursie door werkgroep Gidsen Munitiedepot (Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal)
november	Lezing duurzaamheid (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
november	Cursus Zjwaams (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
november	Open Dag Verenigingsgebouw (Milieu- en Heemkunde Vereniging Swalmen)
7 november	Genealogische contactdag (Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal)
2,9,16,23 nov.	Cursus over het leven van de mens in de steentijd door Leo Verhart (Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal)
26 december	Kerstwandeling (gezamenlijke activiteit)

En verder..... het programma kan nog worden aangepast. Verder staan er (onder voorbehoud) enkele kleine excursies op het programma. Te zijner tijd komen we hier op terug.

## WANDELINGEN SWALMDALGIDSEN 2010

(deze wandelingen worden georganiseerd door Staatsbosbeheer en zijn niet gratis, nadere publicaties in 't Zjwaemke en 't Gazetje)

### **Zondag 18 juli**

Gesnuif en gesnuffel in de Vuilbemden, duur 2,5 uur, vertrek om 20.00 uur bij parkeerplaats kerkje Asselt

### **Woensdag 28 juli**

Zwijntocht in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij café de Bos, Bosstraat 115 te Swalmen

### **Woensdag 4 augustus**

Vossenseurtocht in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij café de Bos, Bosstraat 115 te Swalmen

### **Zondag 8 augustus**

Zomeravondwandeling door het Meerlebroek, duur 2 uur, vertrek om 19.30 uur bij parkeerplaats Muyterdijk

### **Woensdag 11 augustus**

Safaritour in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij infobord Groenewoud Swalmen

### **Woensdag 18 augustus**

Roverspad in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij café de Bos, Bosstraat 115 te Swalmen

### **Woensdag 1 september**

Voor de kleintjes: Okki de eekhoorn in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij infobord Groenewoud Swalmen

**Zondag 5 september**

Nazomeren in de Rijkselse Bemden + bezoek aan molen de Grauwe Beer, duur 3 uur, vertrek om 14.00 uur bij Molen de Grauwe Beer, Drakenweg, Beesel

**Woensdag 29 september**

Heksentocht in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij infobord Groenewoud Swalmen

**Zondag 10 oktober**

Herfstwandeling in het Swalmdal en bezoek aan shii-take kwekerij, duur 3,5 uur, vertrek om 13.00 uur bij pension Groenewoud, Groenewoud 8, Swalmen

**Woensdag 13 oktober**

Paddenstoelenwandeling voor kinderen in het Swalmdal, duur 2 uur, vertrek om 14.30 uur bij café de Bos, Bosstraat 115 te Swalmen

**JAARPROGRAMMA I.V.N. DE STEILRAND 2010****Zondag 18 juli**

Wandeling in Kraijelheide, tussen 'de Bookend' en Maasbree, vertrek op 8.00 uur aan de parkeerplaats van café-restaurant Boszicht, Provincialeweg 2, Maasbree

**Zondag 22 augustus**

Wandeling door de Ravenvennen en het Vreewater, vertrek om 9.30 uur vanaf parkeerplaats café-restaurant Jagersrust in Velden

**Zondag 26 september**

Op zoek naar paddenstoelen, vertrek om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats bij het fietsroute-knooppunt aan het einde van Lanterdweg in Kessel-Eik

**Zondag 10 oktober**

Herfstwandeling i.s.m. Heemkunde Vereniging Maas- en Swalmdal door het dal van de Schelkensbeek, vertrek om 10.00 uur bij de algemene begraafplaats aan de Klaashofweg in Reuver

**THEMARONDLEIDINGEN 2010 WERKGROEP DORPSGIDSEN BEESEL**

(deelname is niet gratis, voor meer informatie kijkt u op [www.rondleidingeninbeesel.nl](http://www.rondleidingeninbeesel.nl) of bel 077-4742158)

**Zondag 1 augustus** 't Is gebeurd voor onze tijden', Drakendorproute, duur ca. 2 uur, start om 14.00 uur in café de Maashof

**Zondag 3 oktober** 'De lanen in, de paden op', Herfstwandeling, duur ca. 3 uur, start om 13.00 uur in café de Maashof

**Zondag 5 september** 'Het verleden niet verloren', Standaardroute, duur ca. 2,5 uur, start om 14.00 uur in Herberg De Bóngerd

**SCHENKINGEN AAN DE MILIEU- EN HEEMKUNDEVEREENIGING SWALMEN**

Els Janssen-van Avesaath

- 2 oude brillenkokers met bril, scapuliermedailles, lesmateriaal huishoudschool St. Jozef Swalmen, 3 oude missalen; alles afkomstig van mevr. Maria Friesen†
- fotoalbum met foto's van Jong Nederland uit de nalatenschap van dhr. J. Hendriks
- administratieve klapper afkomstig van gebr. Hendriks Dakpannenfabriek; dhr. J. Hendriks
- DVD met beelden uit de jaren vijftig uit het at-

lier van de glazeniersfamilie Heijnen, destijds gelegen aan de Stationsstraat te Swalmen; dhr. W. Heijnen

- archief van de Zonnebloem Afd. Swalmen (inmiddels opgeheven); door voormalig bestuur van de Zonnebloem.

## RUÏNE UIT DE STEIGERS

Wiel Luys

"Als er iets mis was gegaan, had ik direct aan de bel getrokken," zegt monumentenwachter Jan Kuppens. "Daarvoor had Rijkswaterstaat ons namelijk gevraagd bij de ontmanteling van het stutwerk van ruïne Ouborch. Maar het is prima gegaan, zoals ik ook had verwacht." Ten westen van Swalmen liggen de resten van kasteel Ouborch of Naborch. Ze bestaan uit funderingen, een stukje keldergewelf en de onderkant van een achthoekige woontoren (donjon). Op een kleine honderd meter hiervandaan is de A73 aangelegd.



"Een van de eerste werkzaamheden die men daarvoor moest uitvoeren, was het slaan van damwanden. Daarbij ontstaan trillingen en die zouden tot gevolg kunnen hebben dat de ruïne verder zou vervallen. Om dat te voorkomen, zijn de muren van de donjon aan de binnen- en buitenzijde gestut met houten balken, die met staalkabels aangespannen zijn. Nu de weg klaar is, kon het stutwerk weer worden verwijderd. Dat is half juli gebeurd," zo licht Kuppens de gang van zaken toe.

Hoewel er van het vroegere kasteel van 17 bij 25 meter niet veel meer over is, zijn de restanten behoudenswaard. "Vooral de achthoekige vorm van de donjon is bijzonder," vertelt Kuppens. "Die kom je maar zelden tegen. De muren zijn zo'n anderhalve meter dik en erg oud. Het kasteel moet rond 1300 gebouwd zijn. Nog niet zo lang geleden zijn op het terrein ook de resten

gevonden van de ovens waarin de stenen gebakken zijn."

Het metselwerk, uitgevoerd met een vroege kalkspecie, heeft zich ruim 700 jaar later, bij de aanleg van een snelweg, dus goed gehouden. Maar wat moet er nu verder met de ruïne gebeuren?

"Het beste is consolideren. In 1916 zijn veel stenen gebruikt voor de restauratie van de kerk, dat draai je niet meer terug. De delen die over zijn, kunnen het best zo goed mogelijk worden beschermd. Ik heb begrepen dat onder andere de heemkundekring daarover in overleg is met de eigenares."

Bovenstaand stukje (afkomstig van Monumentenwacht Limburg) maakt er melding van dat de heemkundekring in overleg is met de eigenaresse. Voor de duidelijkheid: zowel de Heemkondevereniging Maas- en Swalmedal (Wiel Luys) als de Milieu- en Heemkondevereniging Swalmen (Herm Geraedts) zijn hierbij betrokken. We hebben met de eigenaresse, mevr. De Guerre-Wolff Metternich

van kasteel Hillenraad, overleg gehad en zij staat positief tegenover dit initiatief. Intussen is contact opgenomen met de Monumentenwacht om een duidelijk overzicht te krijgen van de te verrichten werkzaamheden om de ruïne te behouden. De ruïne heeft weliswaar de aanleg van de autoweg overleefd, maar we willen deze ook voor de komende jaren behouden. Overigens is het niet de bedoeling om de ruïne of een deel van de ruïne te restaureren. Wij gaan voor de consolidatie van de ruïne.

Naast beide heemkondeverenigingen en Monumentenwacht Limburg is ook de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij hierbij betrokken. Het is een ideële organisatie die als doelstelling heeft een positieve bijdrage te leveren aan de kwaliteit van onze leefomgeving. Als zodanig past de ruïne met het omliggende landschap hierin.

Op 8 april hadden Herm Geraedts en ik samen

met Pieter Rozema van de KNHM een vervolgesprek met de gravin en haar zoon Thibauld. Dit onderhoud was heel positief. De bedoeling is dat in het najaar een aantal leden van beide heemkundeverenigingen snoeiwerkzaamheden verrichten bij de ruïne en de rommel opruimen. Verder zal de eerder op initiatief van de Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal aangebrachte, maar intussen verdwenen, 'noodreparatie' worden hersteld. Hiermee is vooralsnog de eerste termijndoelstelling, het op korte termijn voorkomen van acuut verval, voorkomen. In de vervolgfase willen we dan samen met Monumentenwacht Limburg, de gravin en haar zoon bekijken wat noodzakelijk en financieel mogelijk is om de ruïne ook op lange termijn te behouden. In de volgende periodiek zal nog een oproep komen met vermelding van de zaterdag waarop we de werkzaamheden gaan uitvoeren.



## DRIE DAMES 'THUIS' IN HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT WEDUWE H.BORS

Jo Thijssen

Een uitnodigend etablissement, met de naam in witte letters op een zwarte band geschilderd op de naar de Rijksweg gelegen gevel van het gebouw.

Aanvankelijk een tabaks- en sigarenfabriek in de late negentiende eeuw, maar verbouwd tot de waarschijnlijk meer rendabele lokaliteit. De naam-aanduiding was eveneens duidelijk te zien vanaf het spoorwegstation en de grote verkeersweg Venlo-Roermond.

Enige tijd later vestigde zich in Reuver de kleiwarenindustrie en eveneens aan de Rijksweg in het centrum van Reuver ontstond hier het grote klooster van de Zusters Dominicanessen met haar leerschool en internaatleerlingen. De bouwwijziging bleek toch nog een goede keus te zijn.

Het woord 'Hotel' stond hoog op de schuine gevel en kreeg daardoor bijzondere aandacht voor het groeiende Reuver.

Door een verplaatsing van de Reuverse markt iets meer naar het zuiden (de oude markt was gelegen aan het H. Hartplein vóór het toen al oude



*De Stationsstraat met de drie genoemde cafés. De hele straat is inmiddels afgebroken en heeft plaats gemaakt voor nieuwbouw. Links Hotel de la Station, rechts Hotel Niemans/Sanders en op de achterzijde Hotel Bors.*

gemeentehuis), lag café Bors toch weer in het centrum van het dorp.

Jammer genoeg stond de tijd niet stil en had de gemeente al weer andere plannen klaar: de toekomstige sloop van genoemd bedrijf. De afbraak was onvermijdelijk en het café moest plaats maken voor de nieuwe Amrobank. De gemeente



*Een foto uit 1927. Drie dochters van de familie Hubert Bors-Stox, v.l.n.r. Jeanne, Clara en Ploon (Appolonia) die behulpzaam waren bij de bediening van bezoekers.*

nam de tuin van de fam. Bors over en bouwde daar een modern, maar passend nieuw gemeentehuis. In de laatste jaren heeft dochter Jeanne Bors het hotel-café-restaurant nog mee draaiende gehouden. Ingewijden die er tot het laatst hun borrel of biertje kwamen drinken spraken met een vleugje eerbied al van het 'Sterfhuis'.

In de Maasgouw van 21 februari 1891 lazen we een artikel over Reuver of 'de Ruiver', geschreven door de heer H. van Beurden. In de laatste zin lezen we: "Zelfs de kastelein aan de statie, die op zijn bord annonceert dat hij 'Niemand rijtuigverhuurder' is, vervoert u evengoed als ieder ander en wel flink en goedkoop".

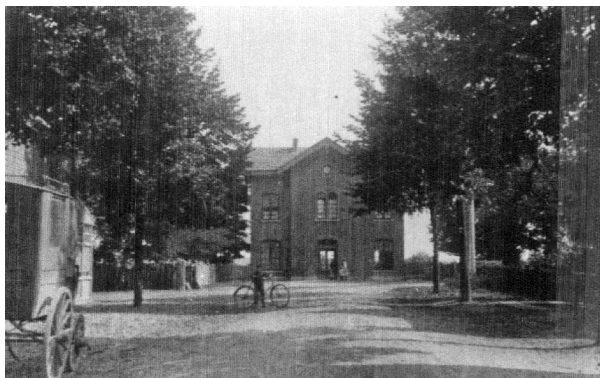
Om wie ging het hier? Het was de heer Niemand, die in dat vroege jaar een van de twee cafés dreef in de Stationsstraat. Zijn aankondiging was: Café-Restaurant 'Stations Koffiehuis'. En de zinsnede 'rijtuigverhuurder' sloeg vooral op de rijtuig- en paardenstalling waarover het café beschikte. De opvolger van de heer Niemand, de familie Sanders, die het bedrijf uitbaatte tijdens de eerste drie decennia van de twintigste eeuw kon met de beschikking over de genoemde stallingen een extra voordeel behalen.

Maar dat is een verhaal dat ik u niet wil onthouden. Welnu, hier volgt de geschiedenis van 'de Boeren uit het Broek'. De gemeente Beesel had plannen om het zompige land in het oosten (richting Duitse grens) te ontginnen. Wie zou genegen zijn van elders naar het onbekende

Reuver te verhuizen en die zware klus aan te pakken. Het lukte! Vanuit de provincie Noord-Holland meldde zich in de jaren 1900-1910 een aantal grote gezinnen met nog jonge kinderen om zich te gaan vestigen in de Limburgse gemeente Beesel.

Vanwege mijn jonge leeftijd heb ik die verhuisperiode niet meegemaakt, maar het moet voor de Noord-Hollanders een zware tijd zijn geweest. In het ver afgelegen Broek waren zij de enige bewoners. Hun medelandgenoten spraken geen woord Limburgs dialect, wat communicatie met de plaatselijke bevolking uiterst moeilijk maakte. Bovendien

woonden ze niet in het dorp en waren verstoken van contact met de plaatselijke bevolking. Hun wekelijkse kerkbezoek sloegen ze niet over en aangezien het autoverkeer in die tijd nog zo goed als nihil was, en er door de vrouwen nog fietslessen moesten worden genomen was men op één vervoermiddel aangewezen: dat waren paard en rijtuig.



*Hotel-Restaurant-Café, annex Stations-Koffiehuis Sanders met een rijtuig voor het café in de Stationsstraat; het paard is gestald in het bijgebouw van het café. Op de achtergrond het Spoorwegstation Reuver. Het toen bestaande gebouw is in latere jaren vergroot met een wachtkamer tweede klas. Bij de inrichting tot Restaurant 'De Vertraging' werd enkele jaren geleden het gebouw weer teruggebracht in zijn oorspronkelijke staat.*

En nu keren we terug naar het Café-Restaurant annex Stations Koffiehuis van de fam. Sanders, voorheen café Niemand. Daar was een al genoemde paardenstalling. Op zondagmorgen stonden er in de Stationsstraat voor het café geregeld enkele lege en uitgespannen rijtuigen waarmee de



Boeren uit het Broek naar de hoogmis in de Lambertuskerk kwamen. Voor de boerinnen was deze tocht meestal de enige mogelijkheid van de hele week om in het dorp te komen. Na de kerkdienst gingen de mannen in een van de vijf cafés rondom de kerk een biertje drinken en hadden tijdens het kaartspel tegelijkertijd de gelegenheid contact te zoeken met hun Limburgse plaatsgenoten en te praten over alles wat met land en vee te maken had. De vrouwen dronken bij een van hun noodzakelijke boodschappen een kopje thee met hun nieuwe kennis en voegden zich omstreeks het middaguur bij hun man in het inmiddels weer ingespannen rijtuig en reden terug naar het Broek. Hun zondagviering zat er weer voor een week op.

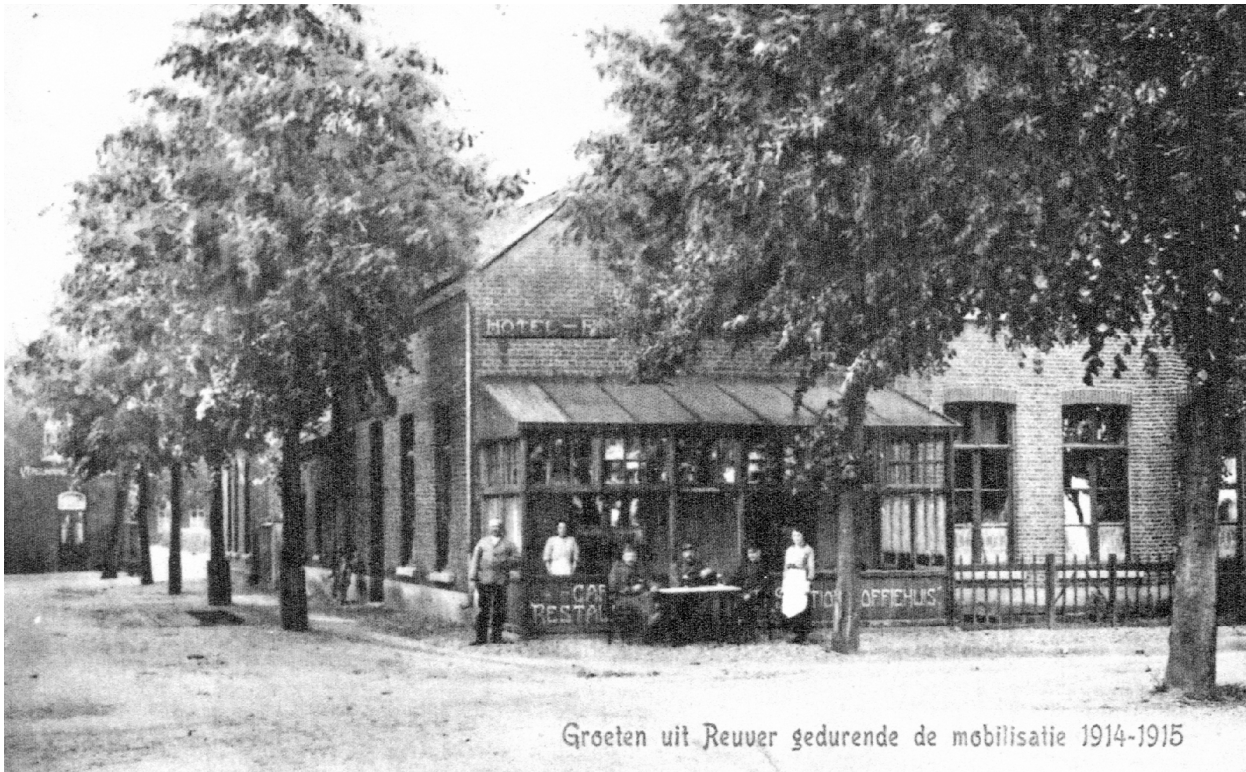
Ik herinner me uit mijn jeugd dat er in de Stationsstraat vóór Café Sanders een weegbrug in de straat was aangelegd, en zo'n zelfde brug was ook te zien vóór het tegenoverliggende 'Hotel de la Station'. Voor mij was dat een bijzonder nieuwtje. De bedoeling ervan was dat zware vrachten in een keer gewogen konden worden. Een kar met bijv. een lading steenkool reed de brug op en de caféhouder maakte binnen een

zware hefboom vrij, en las het gewicht af. De voerman ontving een gedrukt kaartje en reed de brug weer af. Extra klantenbinding!

Het Hotel-Café-Restaurant, annex Stations Koffiehuis heeft in het ruim 100 jarig bestaan de nodige zetbazen gekend, die langere of kortere tijd het bedrijf beheerden. De laatste bewoner was de familie Keuben die de laatste tientallen jaren de nering dreef. In vorige jaren werd het bedrijf gerund door de fam. Cox, Van der Velden, Bouten en Van Aubel.

Het bekende ruime pand is inmiddels gesloopt en daarvoor in de plaats is er nu een textielzaak, 'Jola', speciaal voor jonge mode.

Dan gaan we nog even terug naar 'Hotel de la Station'. In de vroege jaren dertig werd dit bedrijf gerund door de fam. Erdkamp. Vervolgens de fam. Jo Niessen en Harrie Ramakers. In dit café konden de gasten zich ooit verlustigen in het kegelspel. Deze hele straatzijde is eveneens gesloopt en geheel gebruikt voor de grote en moderne Rabobank (inclusief de Rabo-parkeerplaatsen).



*De aangebouwde veranda van hotel Sanders, met front in richting van het station. Hier in gebruik door de Nederlandse douane in de mobilisatietijd van de Eerste Wereldoorlog.*

## KRONIEK VAN SWALMEN, januari, februari, maart 2010

Els Janssen-van Avesaath  
Riky Simons-Julicher

### januari

1. De Swalmer afdeling van de Zonnebloem stopt vandaag, na 46 jaar, met haar activiteiten.

1. Met ingang van vandaag wordt de nieuwe brede maatschappelijke voorziening aan de Molenweg in gebruik genomen. In en rond het gebouw moet nog het nodige aan afwerking gebeuren. De officiële opening zal later dit jaar plaatsvinden.



16. Nieuwe hoogheden in Swalmen: Prinses Yvonne Luijten (21) mag dit jaar als 10e heerser van c.v. de Fobmötse voorgaan. "Veur rake neet van de wies" is haar motto.

17. Tijdens het prinsematinee van v.v. de Hopsjokkers wordt Roy Simons (29) uitgeroepen als 58e prins met als motto: "Dit is gekkewerk".

24. En Frank Hendrickx is de 61e prins van de Kwekkerte in Boukoul. Hij heeft als spreuk: "Neet de baog, neet de keu, mer noe de kuus inne handj".

30. Tenslotte completeert Eric Poels (51) als nieuwe Vader Aar het gezelschap carnavaleske hoogheden.

29. Jan Püper en zijn familie nemen vandaag na 17 jaar afscheid van Brasserie Diony in Asselt. Eerder, sinds 1979, exploiteerde de familie de Harmoniezaal in Swalmen. Helmus Kok uit Heythuysen wordt per 12 februari de nieuwe eigenaar.

### februari

14. Het 5e Mertsjpektakel op carnavalszondag trekt ondanks de kou weer meer bezoekers. Buiten de geplande Limburgse artiesten verschijnen onverwacht de LVK-winnaars W-Dreej op de

bühne met hun liedje 'Vandaag'.

15. Op carnavalsmaandag trekt ook dit jaar een optocht die gezien mag worden. De Har Cox Wisseltrofee is voor de grote groep: "Veur zeuke ós hoogtepuntj".



20. Volop verkiezingstijd. Op heel veel driehoeksborden prijken foto's van verkiesbare dorps-/stadsgenoten.

23. Sjra en Thea Sillen-Heijman van de Heistraat zijn vandaag vijftig jaar getrouwd.

27. André Nijssen publiceert zijn zesde roman met de titel "Een triviaal zakenman".

### maart

3. Gemeenteraadsverkiezingen. Na telling van de stembiljetten zijn de volgende Swalmenaren gekozen: Jan Püper (308 stemmen) en Tom Dohmen (113) voor de VVD, Els Thissen-Heynen (345) voor de PvdA, Fried Smeets (985) en Marij Pilz-van Elven (202) voor Democraten Swalmen. Na de wethoudersverkiezing later in de maand mag Harry Jacobs (140) nog aanschuiven voor het CDA.

9. De Swalmer ex-raadscommissievoorzitters Frans van Dael, Els Thissen en Harry Jacobs krijgen voor hun verdiensten uit handen van burge-meester Van Beers de zilveren stadsspeld uitgereikt.



12. De Nepomukonderscheiding is dit jaar voor Fried Smeets. Hij krijgt deze hoogste onderscheiding in brons van v.v. de Hopsjokkers voor zijn zestienjarige politieke carrière als wethouder van de gemeente Swalmen en de laatste vier jaar van Roermond.

Voorts omdat hij zich daarnaast ook voor het verenigingsleven in Swalmen verdienstelijk maakt.

14. Fluitist Tom Wijnands (21) van Trommel- en Fluiterkorps Heide heeft besloten niet meer deel te nemen aan de solistenconcoursen. Sinds zijn 11e of 12e jaar won hij vrijwel alle solistenconcoursen en zeker tien landstitels.

## DICHT BIJ HUIS



De opgave in Biejeingezeumerd 2010-1 was een stuk moeilijker: er kwamen slechts twee juiste oplossingen binnen, van Marcel Jacobs en van Wim Perriëns. Op de foto was een deel afgebeeld van de muurplastiek in de zijgevel van de voormalige bakkerij Suilen aan de Boutestraat 13 in Swalmen. Jarenlang is het Mariabeeldje verborgen geweest achter het weelderig groeiende struikgewas. Nu de nieuwe eigenaar alle begroeiing grondig heeft verwijderd, is het beeldje weer zichtbaar geworden. Wim Perriëns deed zelf de

nodige navraag voor ons.

Tussen 1946 en 1954 zijn er aan het pand nogal wat verbouwingen geweest, allemaal uitgevoerd door aannemer Cox aan de Veldpoort 6. De winkel werd er bijgebouwd, de keuken uitgebreid, de banketbakkerij werd achter het bestaande pand aangezet en de houten schuur voor paard en bakkerskar werd vervangen door een stenen gebouw. In het bouwarchief van de gemeente zijn wel tekeningen en bestek te vinden van de verbouwingen, maar niets over de ingemetselde steen. Afgaand op zijn geheugen vermoedt Wim Perriëns dat net na zijn lagere schoolperiode (1951) de rechtergevel is afgebouwd en de gevelsteen is geplaatst. Wellicht dat een oud-werknemer van de fa. Cox nog iets meer weet?

Wim, bedankt voor je moeite en je mag iets uitzoeken uit de MHVS-winkel.

Onze nieuwe puzzel. Waar in ons werkgebied is het kunstwerk te vinden, waaruit dit fragment is genomen?

Onder de juiste inzenders verloten we weer iets uit onze winkel.

De oplossing graag weer naar het redactieadres. Meer informatie over het betreffende object is welkom, zodat er in het volgende nummer op teruggekomen kan worden.

## HEMELVAARTSDAG-FIETSTOCHT 2010 IN SWALMEN - TOUR DES POMMES

Riky Simons-Julicher

Tour des Pommes. Zo luidt de uitnodiging. Omdat ik graag fiets, ooit leerde dat pommes appelen zijn en ik deze vruchten graag mag eten, zorg ik ervoor deze dag tijdig op de markt aanwezig te zijn. Als de klokken van de Lambertuskerk klaar zijn met beieren kan MHVS-voorzitter Toine Wuts de ±30 aanwezige fietsers, waarvan een flink deel in winterjas, welkom heten en globaal vertellen wat we zullen gaan beleven. Henri Smeets sluit zich namens Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal daarbij aan. We hebben ook een aspirant journalist/cameraman uit Reuver in ons midden, Tim Hebben, die de fietstocht in beeld wil brengen en op YouTube zetten.



De eerste stop is op de Veestraat. Begin jaren 90 heeft er in Swalmen op advies van de MHVS een actie plaatsgevonden om hoogstamfruitbomen te herintroduceren. Particulieren konden met subsidie een aantal fruitbomen (laten) planten. Men had de keus uit diverse rassen appels, peren, pruimen, kersen en noten. In heel Swalmen zijn er toen op 25 locaties fruitbomen geplant. We zullen niet bij alle locaties stoppen, belooft Gerard, die indertijd eigenhandig heel wat bomen heeft helpen planten. Hij constateert dat 80 tot 90% het gewoon goed doet. De overige bomen zijn ter ziele gegaan omdat ze werden opgevreten, verdroogden of de eigenaars toch wat anders wilden met (een deel van) hun perceel.

Fons vindt dat de bomen wel erg keurig in een rijtje staan, dat was in zijn herinnering vroeger toch niet zo. Gerard weet daarop te antwoorden dat de juiste plantplek per situatie apart is bekeken. Vaak wilden mensen op het perceel nog iets anders kunnen laten groeien en dan is een rij gewoon praktischer.



We fietsen verder naar de Raaystraat. Hier vertellen Louis en Els Thissen over hun ervaringen met de fruitbomen. Zij hebben wel 20 kersbomen achter hun huis en genieten het meest van de Hedelfingers, tenminste als de wespen nog wat voor hen overlaten. We vernemen dat je fruit het beste kunt bewaren in een vochtige kelder, omdat het daar niet indroogt en verder dat je toch heel wat minder werk hebt van kersbomen dan van appelbomen, omdat de eersten niet gesnoeid hoeven te worden en de laatsten juist erg veel. Omdat we dit jaar een slecht voorjaar hebben gehad met weinig bloesem, zal de oogst straks tegenvallen. Els vertelt nog dat ze toch wel het nodige appelmoes kan maken, stoofperen stooft (lekker met kaneel) en kweepeergelei maakt. Liefhebbers mogen later in het jaar gerust eens mee komen schnabbelen.

Dan gaat het naar Maalbroek. Met de MHVS komen we altijd op plekken waar we nog nooit zijn geweest. Ook nu dus weer. Gerard toont ons een boomgaard die aangelegd is als natuurcompensatie voor het verderop gelegen Priga-park (Praxis-Intratuin-Gamma) Hier zijn 250 fruitbomen geplant, het merendeel appels, telkens in blokken bij elkaar. Het fruit zal voor het merendeel worden gegeten door de in dit gebied aanwezige das, maar de fruitbomen ogen gewoon mooi in het landschap. IKL heeft dit project uitgevoerd en zal tien jaar lang onderhoud plegen. Toine licht nog wat beleidsmatige zaken toe. Er bestaat immers altijd een conflict tussen industrie en natuur. Op deze plek is dat heel goed opgelost omdat de ondernemer zich erg positief en meewerkend opstelde bij de compenserende maatregelen.

Bij boerderij Schaarbroek bewonderen we de mooie piramidevormige perenboom met zijn fraaie etages. Of het Clapps, Conference of nog een ander ras is, kunnen we er nu niet aan zien.

Op de Pastoor Pinckersstraat hebben diverse families een boomgaard aangelegd en kunnen we voorbeelden van mooie erfbeplanting bekijken.



Achter in een wei bij de familie Poels op het Eind zijn door de vorige bewoners in 1993 ook 12 fruitbomen aangeplant. Deze moeten d.m.v. een constructie met palen en gaas beschermd worden tegen de paarden, die ook in deze wei vertoeven. Hier staan diverse appelsoorten en het is goed te zien dat deze meer onderhoud vergen. De kroon is veel te dicht geworden door het jonge opgaande hout, waardoor er niet genoeg ruimte is voor het fruit. Peren dienen in een 'peervorm' te worden gesnoeid. Ter plekke wordt besloten in het najaar een cursus snoeien van bomen voor amateurtelers te starten. Erg welkom is de koffie met cake die we op het terras bij de woning gereserveerd krijgen door de vrouw des huizes op deze koude, maar gelukkig wel droge meidag.

Bij de Isidorushof staat het bord dat herinnert aan de plantactie van 1993. De 99e boom kreeg daar zijn plek.



De laatste stop is in de boomgaard van dhr. Stemkens aan de Parallelweg. Hier zijn tijdens dezelfde actie 20 bomen geplant op voormalige bouwgrond: mooie rulle grond, waar het fijn planten was, herinnert Gerard zich nog. We moeten wel even uitkijken voor de vette zwarte schapenkeutels die in groten getale onder de naar fraaie namen luisterende fruitbomen liggen: Gronsvelder klumpke, Schone van Boskoop, Notarisappel, Goudreinet, Sterappel. Het lijkt wel een gedicht. Het is ook duidelijk dat dhr. Stemkens weet wat snoeien is! Gerard vindt dit met stip de mooiste boomgaard die we hebben gezien. Achter bij de schuur staat nog een 40 jaar oude kersenboom die last heeft van vraat door een rupsje. Veel bladeren vertonen gaatjes. Lex weet er eentje te vangen. De misdadiger wordt meegenomen ter identificatie.



Rond 13.00 uur zijn we terug op de Markt. We hebben nog steeds geen appel gehad. Dat de organisatie daar nu niet aan heeft gedacht! Maar gelukkig heb ik thuis nog een lekkere ... Elstar. Weet niet of hij van een hoge of een lage boom afkomstig is.

Later op de avond is op [www.youtube.com](http://www.youtube.com) al een filmpje te zien. Kies als zoekwoorden: 'fietstocht Swalmen'. Met dank aan Tim.

## GLAS IN LOOD

### Ambacht en Kunst in de wereld van de glasschilderkunst

Wim Heijnen

In het 1e nummer van dit jaar stond een verslag van de lezing van de heer Mesterom over 1000 jaar glasschilderkunst. Zelf ben ik ruim 15 jaar van mijn jonge jaren hier nauw bij betrokken geweest vanwege het beroep van mijn vader destijds. In de week dat genoemde lezing plaats vond, overleed mijn moeder. Daardoor had ik die week geen ruimte voor het onderwerp.

Ik wil glasschilderkunst benaderen vanuit de verschillende disciplines, waardoor complete glas-in-loodramen ontstonden, zoals deze nog steeds in de verschillende kerken te vinden zijn. De verleden tijd wordt hier gebruikt, omdat dit soort grote glasprojecten momenteel nauwelijks nog voorkomt. Bij het spreken over de tegenwoordige glazeniersstudio's gaat het meestal over reparatiewerk of kleinschalige privéopdrachten. In de naoorlogse tijd was er, door beschadiging van de vele kerken, heel veel nieuw werk. Swalmen was in die tijd een van de centra van het glazeniersambacht. In deze gemeente konden meer dan vier bedrijven hier een goede boterham aan verdienen. Er bestond toentertijd in Nederland een vereniging van zelfstandige glazeniers, gevestigd in Den Haag. De Limburgse, maar ook de Swalmense invloed was hier hoog. Mijn vader zat in het bestuur als penningmeester.

In de jaren 1945-1965 was er een duidelijke disciplinescheiding bij het maken van grootschalige glas-in-loodramen voor kerken en kloosters. De glazenier als ambachtsman en de kunstschilder als kunstenaar. Omdat het merendeel van de ramen die heden ten dage in de kerken en kloosters nog te bewonderen zijn, gemaakt zijn tussen 1945 en 1965, is het goed dat men zich dit onderscheid realiseert. Als gesproken wordt over een glas-in-loodraam van glazenier of kunstschilder worden de woorden vaak door elkaar gebruikt en denkt men dat de persoon in kwestie het hele werk heeft gedaan. In de Nederlandse vereniging van zelfstandige glazeniers zaten geen

kunstenaars, maar alleen zelfstandige ambachtslieden.

Wanneer gesproken wordt over een raam van Pieter Geraedts, dan wordt bedoeld dat de kunstschilder Pieter Geraedts dit raam ontworpen en geschilderd heeft. Zoals een architect een huis ontwerpt en op tekening zet en voor de bouw van het huis een bouwbedrijf nodig heeft, zo had de kunstschilder een glazeniersatelier nodig. Dit waren zelfstandige ondernemers die met de kunstenaar een prijs afspraken hoe zij gezamenlijk de verdeling maakten en zo het raam konden opleveren. Enkele kunstschilders wilden dit niet en namen alles in eigen hand door de ambachtslieden in een eigen atelier in dienst te nemen, dit tot groot ongenoegen van de glazeniersvereniging. Een belangrijk voorbeeld daarvan was Joep Nicolas. Maar ook Frans Heijnen, die jarenlang bij hotel de Zwaan zijn artistiek werk maakte, kun je als voorbeeld noemen. Hij voerde ook beide disciplines uit. Tegenwoordig heeft het gezamenlijk uitoefenen van beide disciplines de overhand. Nu het duidelijk is hoe het vroeger werkte tussen de twee disciplines, kunstschilder en glazenier, bekijken we hoe zo'n transactie tot stand kwam.

Een pastoor was meestal de initiator om een opdracht te plaatsen voor een nieuw raam. Was hij kunstzinnig aangelegd, dan legde hij contac-



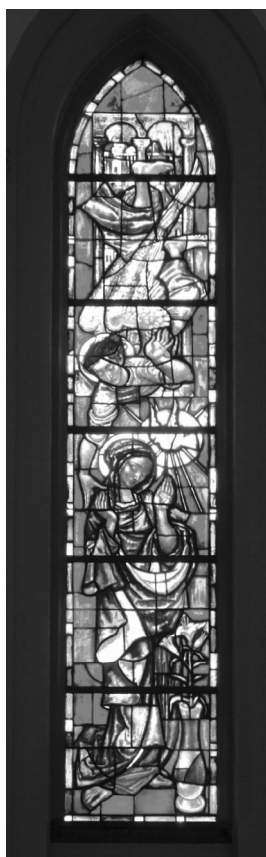
*Het glasatelier van de firma J. Heijnen en Co. aan de Stationsstraat; v.l.n.r. Sylvester Heijnen, Jan Heijnen sr. en Jan Heijnen jr. (foto 1940)*

ten met een bijpassende kunstschilder. Deze ging op zoek naar een glas-in-loodatelier en gezamenlijk werd een offerte gemaakt. Een meer praktische pastoor zocht het glas-in-loodatelier op bij hem in de buurt of het atelier waar hij het meeste op vertrouwde en dit atelier stelde een kunstschilder voor, waarna weer de offerte volgde. Probleemsituaties ontstonden als een pastoor bij een atelier een kunstschilder vroeg die te duur was, geen tijd had of niet wilde. Bij voorbeeld, de pastoor van Swalmen vraagt atelier Heijnen om een raam te maken met kunstschilder Joep Nicolas. Nou dat kon niet, want Joep werkte alleen in zijn eigen atelier. Ter verduidelijking een werkelijke situatie.

De pastoor van Swalmen loopt begin jaren 50 binnen bij atelier Heijnen achter de woning op Stationsstraat 19. Kunnen jullie 6 ramen beglazen met beschilderd glas in lood bij de zijaltaren? De noodramen zijn na de oorlog perfect geplaatst, dus wij willen jullie in principe deze opdracht gunnen. Vraag: welke kunstschilder moet deze ontwerpen? De glazenier noemt bekende namen waar hij geen problemen mee verwacht. Jaques Verheyen; Jos Eggen; Huub Levigne; Pieter Geraedts? Doe "Pieter Geraedts maar". Wat de afwegingen waren? Ik zou het niet weten. Even een uitstapje naar de 3 ramen bij het hoofdaltaar. Ook deze ramen, ontworpen door Pieter Geraedts, werden iets eerder ook aangeboden aan atelier Heijnen. Door concurrentie werd een prijs voorgesteld waarvan mijn vader aangaf: "Daar kan ik ze niet voor maken". Deze zijn dus door een concurrerend glazenier uit Leiden beglaasd. Mijn vader gaf altijd aan, dat die te goedkoop gemaakt waren. Wel of niet, dat blijft de vraag. Feit is dat ze later volledig gerestaureerd moesten worden. De datum in het vorige artikel: 1974 en de kunstenaar Huub Levigne kan ik bij deze ramen niet plaatsen. Ook op de in het artikel genoemde internetsite staat dit, maar het klopt zeker niet. Terug naar het voorbeeld. Pastoor, glazenier en kunstschilder zijn het eens over de offerte er kan gestart worden met het project.

De kunstenaar maakt een tekening op ware grootte met dikke loodlijnen en glasnummers van het kleurpalet. De glazenier ontvangt de tekening en kan beginnen, knippen van tekening, snijden van stukjes glas naar de geknipte

tekening, stukjes glas op een glasplaat plakken, deze totale glasplaat klaar zetten op ware grootte voor een lichtraam. De kunstschilder komt naar het glas-in-loodatelier en, meestal inwonend bij de glazenier, gaat hij aan de slag met schilderen op deze totale glasplaat. Daarna is de glazenier weer aan zet. De beschilderde stukjes verwijderen van de glasplaat en branden in de oven. De beschilderde gebrande stukjes glas-in-lood zetten tot een glaspaneel. Het glaspaneel met stopverf waterdicht maken. Het totale raam met meerdere glaspanelen inzetten in de kerk. Het inzetten van de ramen in de Lambertuskerk, in de zijbeuken door Pap, kan ik mij nog goed herinneren uit mijn kinderjaren. Het moet toch wel indrukwekkend zijn geweest, ik was toen ongeveer 5 jaar.



*Maria Boodschap (1954)*



*Oprichting in de tempel (1954)*

Een kunstschilder maakte naam; hij werd daardoor gevraagd, en kon een prijs bedingen. Een glazenier budgetteerde zijn aandeel: wat kost het mij en hoe kan ik een boterham verdienen. Mijn vader, Jan Heijnen, zou zelf ook een volledig raam hebben kunnen maken en schilderen, hij had er de opleiding en de aanleg voor,

maar niet de naam en ambitie. Daarom werd hij niet gevraagd hiervoor. Wel is de ongeschilderde rozet achter in de kerk in Swalmen door Pap ontworpen, beglaasd en geplaatst. Een heel ander aspect is de rol van het bisdom. Zij hadden een zwarte lijst van kunstschilders. Stond je daarop, al of niet terecht, dan kwam je niet meer aan de bak. Een reden kon zijn plagiaat of afbeeldingen die niet pasten in het "rijke roomse leven".

Resumerend: De kunstschilder zorgde voor het ontwerp en het schilderproces. De glazenier zorgde voor het snijden, branden, inglazen en inzetten van het raam. Het bepalen van het kleurenpalet vond in samenspraak plaats tussen de kunstschilder en de glazenier.

De kunstschilder noemde zich de eigenaar van

het ontwerp en naar hem werd het raam genoemd. Soms accepteerde de kunstenaar een initiaal van de glazenier. Het duidelijkst is dat te zien in Asselt. In het midden rechts is een raam waar aan de ene kant Huub Levigne staat en aan de andere kant atelier Heijnen. Ook in de doopkapel in Swalmen moet te zien zijn dat de ramen van Huub Levigne, gemaakt zijn omstreeks 1964 door glazenier Jan Heijnen. Deze ramen waren de laatste kerkramen uit het glas-in-loodatelier Heijnen aan de Stationsstraat 19 in Swalmen. Inmiddels was de vraag zo ingezakt dat mijn vader een ander vak vond en glas-in-lood, maar ook kunstschilderen zijn hobby werd. De laatstgenoemde ramen in de doopkapel van Swalmen werden naast zijn nieuwe job in deeltijd vervaardigd.

## HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT 'DE ZWAAN' AAN DE RIJKSWEG TE SWALMEN

Lou Moonen

Aan de Rijksweg te Swalmen ligt het oude schilderachtige pand met de al even oude naam 'De Zwaan'. Het zou de oudste kroeg van Swalmen zijn. Voor de tweede wereldoorlog was 'Frien' daar de centrale figuur. Van heinde en verre genoot de zaak toen grote bekendheid. Het gevoel, de sfeer van het huis werd reeds in de dertiger jaren kunstzinnig vastgelegd in een glas-in-loodraampje van de bekende Roermondse glazenier Joep Nicolas, die hier vaak met zijn vrienden vertoefde. Het is een schitterend volks plaatje, dat gemaakt werd bij gelegenheid van Friens koperen bruiloft. In het glas stond het volgende vers gebrand:

"Wie mocht ter Waereld ooit in twaalf en een half jaar  
Zich zoveel vrienden maken als Swalmens  
Zwanenpaar?

Hier treft zich heel 't gewest en zoekt hier lafenis  
Bij Bruiloft en Festijn of na Begrafenis  
Terwijl een Arke Noachs deez'tuin is gaan bewonen  
Volgde dochtertje de trits van stoere zonen  
Houdt vol nog lange jaren? Laat Frien zorgvuldig  
tappen

En mams zorgt voor den bitter en d'andere  
levenssappen"

Nu is er onlangs weer een restaurant in gevestigd. Maar het glas-in-loodraam is helaas verdwenen. Resteert alleen een foto van het ontwerpje uit een archief .

Wie weet of het raampje ergens anders terecht is gekomen? Het werk van Joep Nicolas is niet alleen in Limburg bekend. Maar ook ver daarbuiten, zoals in de Verenigde Staten, waar hij bijna twintig jaar woonde en werkte. Gaarne via de heemkundevereniging uw reacties.





## UIT HET LEVEN VAN ONZE VOORoudERS

Harrie van Buggenum

Genoemde personen hebben op de bewuste dag samen zitten drinken en kaarten in het huis van Jan Meuter, zonder enige onenigheid. Toen zij opstonden om hun vertering te betalen, heeft Peter Naus Tilman Meuwissen uitgescholden voor hondsvot en daarna een oorvijs verkocht. Zo is er een handgemeen ontstaan en zijn beiden op de grond gevallen, waarbij Naus zijn tegenstander in een vinger heeft gebeten. Dan is Jan Meuter tussenbeide gekomen. Naderhand is Naus zwijgend naar huis gegaan en kort daarna teruggekomen met zijn vrouw om hem opnieuw aan te vallen. Meuter is dan opgestaan van zijn stoel en heeft deze gebruikt om Naus af te weren.

9 Mei 1724

Contra Interrogatorium(ondervraging) voor Tilman Meuwissen cleger tegens Peter Naus ged(aeg)de.

Omme daerover praemissis praemitten eis (voor-af)? te verhooren Jan Meuter, Geb. Cuijpers, Thijs Wellen ende Geurt Spee.

Eerstelijck hun Deponenten (die verklaring afleggen) oft te vraegen hunnen ouderdom

Ten 2den oft niet waer datte deponenten op den 9 november 1723 mitten cleger ten huijse van den voors(chreven) Jan Meuter hebben sitten drincken, ende speelen mitte caerte in vrede, sonder eenigh twist ofte woorden met malcanderen te hebben gehadt tot in den avondt.

Ten derden oft niet waer, dat Peter Naus ged(aeg)den oock aldaer is ingecomen ende eenighen tijt in compagnie (gezelschap) geweest.

Ten vierden oft niet waer, dat den cleger en de andere in compagnie sijnde vuijt het caerte speel sijn gescheijden opstaende om hun gelagh te betaelen.

Ten vijfden oft niet waer, dat doens Peter Naus tegen den cleger seggende dou bus eenen hondtsvoth, ende den geenen die den grooten staft draeght.

Ten 6en oft niet waer, dat den cleger tegens den voors(chreven) Naus seijde swijgh still

Ten 7en oft niet waer, dat den voorn(oemden) Naus wederom heeft gerepeteert de voors(chreven) woorden seggende tegens den cleger dou bus eenen hondtsvoth ende die den grooten staft draeght den rentmeester.

Ten 8en oft niet waer, dat den cleger wederom tegens den selven Naus heeft geseijdt twee a drijmael swijgh still, wijen mejns dou, (wie meen jij) seghs dou dat den Rentmeester een hondtsvoth is, heeft den selven Naus geseijdt jae.

Ten 9en oft niet waer, dat den voors(chreven) cleger den voorgemelten Naus alnoch vraegende,

seghs dou dat ick een hondtsvoth ben, heeft den selven Naus geseijdt jae dou bus.

Ten 12en oft niet waer, dat int vallen oft te liggen ter aerden den voors(chreven) Naus in sijnen mondt heeft gehadt den vinger van den cleger ende denselven doorbeten sonder te willen loslaeten waerop den cleger den voorn(oemden) Naus met sijne linckerhandt slaende op den mont van selven Naus om daerdoor den vinger vuijt den mondt van dito Naus te connen krijgen, edoch te vergeefs geweest.

Ten 13en oft niet waer, dat Jan Meuter tusschen hun beide commende om te scheijden dat den clr(cleger) seijde ick wil wel loslaeten maer hij Naus heeft mijnen vinger alnoch in sijnen mondt, ende beijdt toe, waerop Jan Meuter seijde dan slaegt geur u beste, die mij sulx dede ick soude hem een metse in sijn herte steecken.

Ten 14en oft niet waer, dat denselven Naus eenighen tijt ter aerden is blijven liggen, ende daernaer still sweijgens naer huijs gegaen ende corts daernaer wederom comen naert voors(chreven) huijs van Jan Meuter, met sijne huijsvrouwe op pretext (voorwendsel) om den clr(cleger) wederom te attaqueren.

Ten 15en oft niet waer, dat den cleger aenstonts op het incomen van den voors(chreven) Naus met sijne huijsvrouwe vanden stoell waerop hij was sittende is opgestaen ende houdende denselven stoell voor hem tot sijne aftweeringe seggende blijft van mich dou bijter, als dou bijten wils dan bijt in den stoell dou bus quaedt genoch, dou bijts.

Ten 16en oft niet waer, dat den cleger mitte andere in stilte naer huijs is gegaen, laetende den meergemelten Naus mette sijne vrouwe int huijs van den voors(chreven) Meuter.

Ende voorders wat hun desen aengaende magh wesen bewost alle met sijne circumstantien (omstandigheden)

Ral Maastr., inv. nr 54, schepenbank Swalmen.

# Beuk

Ich gaon 'ns gaer  
op bezeuk  
biej dae machtig sjone beuk,  
loup d'rómhaer  
óm den efkes euver zien  
velke te sjtrieke  
en langs zienne sjtam  
nao de lóch te kieke  
die somers door zien blajerdaak  
klam nag is te zeen  
en bewónjer wiejer nag  
zien sjtevige teen  
die rónjdóm  
inne gróndj verdwiene.  
't Is waal te zeen:  
hae is gène fiene  
sjtruijt zien blajer  
rejaal in 't róndj;  
ruum óm 'm haer  
bedèkke die de gróndj  
en gruijt d'r neet vääöl anges meer,  
gèn mós, gèn sjtruuk en ouch gèn graas  
allein get eige naogeslach  
dreug biejan dae aparte sfeer..  
Zo haet d'r zich det oetgedach:  
dae beuk is hiej dudelik de baas

Riky, meert 2009

## VAN HOT NAO HAAR DOOR 'T WAORDEBOOK (17)

Harie van Buggenum

Een rubriek vol speelsigheden, serieuze zaken, knipoogjes naar het verleden, kortom over van alles wat volgens Waordebookredaksielid Harie van Buggenum niet of niet volledig aan bod is gekomen. Natuurlijk in 't Zjwaams.

Alles waas se its mós se ouch **vertaere**. Waat dao den van euver blief, kóns se doorre w.c. sjepeule, den bös se't kwiet. Die geldj kóns se ouch vertaere; den betaals se 't gelag. Dao kóns se eine kater aan euverhaje. Dae sjeult zich aevel neet doorre w.c. en dus bliefs se daomit zitte.

Väöl dinger die **nuttig** zin, kóns se nuttige. Dao kóns se aevegood neet van zègke det det nuttighede zin. Nuttighede dene nörges veur, die zin allein good óm oetgevraete te waere.

Eine **leek** dae leek, haet dezelfde kwaol es eine neet-leek dae ouch leek.

De meeste miense **laeve** gaer lang mer wille waal get óm henj hóbbe zodet de tied ei bietje opsjoot. Ze perbere ouch zo lang meugelik jónk oet te zeen en gaon sjporte of op dieet óm gezóndj te blieve. Zin ze krank den waert nao de dokter geloupe en wen 't neudig is laote ze zich aopsnieje óm versjlete óngerdeile te vervange. Daonao kónne ze weer ein tiedje mit. Zo zin die aad veurdet ze 't inne gate hóbbe. Dao vinje de meeste aevel nieks aan; die wore lever jónk gebleve. Op die meneer doon die väöl meutje óm get te bereike waat ze gaar neet wille zin.

Ein geit die **getujerd** waert is baeter aaf es eine miens dae ze getujerd krieg. Die geit waert vasgemaak aan ein päölke op ein plaats wo graas sjteit. Die kan dao weije. Eine miens dae ze getujerd krieg, dae krieg ze gerete. Krieg die geit ze getujerd ómdet ze bij hörnaeve de sjlaaj aafgevraete haet, den is dae miens weer in 't veurdeil. Die geit kan zich neet verwaere en dae miens waal.



Eine bril kóns se **opzitte**. Doe kóns ouch op eine bril zitte. 't Eerste duis se oppe naas en 't tweede op 't huuske. Ouch kóns se ein grote moel opzitte. Op 't huuske baat det neet ómdes se eine mós hóbbe wo se det taenge kóns doon. Eine vogel leet zich ouch opzitte es d'r neet meer laef en eine hóndj kóns se 't opzitte lere, mer den mó't d'r waal nag laeve.



Eine moter kan **aansjlaon** es d'r neet kepot is. Ein pas gepaotde plant mó't aansjlaon anges geit ze kepot. De belastingdeens kan eine miens aansjlaon. Dae krieg den ein berich wo op sjteit wiewäöl det d'r mó't betale. Dae kan zich den lètterlik en figuurlik aangesjlage veule. Kepot geit d'r dao neet van.

Eine katteliëk kan keze door waem det d'r **bedeend** wilt waere. De meeste gaeve de veurkeur aan eine ober, terwie det dae naoderhandj mitte raekening kump. Veur eine pesjtoor keze ze gewoenlik pas op 't lèste nippertje, wiewaal det dae det veur nieks duit.



Es eine mit gei geweld zowied te kriege is det dae 'tzelfde wilt es doe, den is det eine richtige **waerslap**. Wilt dae richtige waerslap mit alle geweld waal 'tzelfde es doe, den haet dae doorzittingsvermoge. Det is d'r eine dae tuint rögkegraot.



Mevr. Sybil Peeters-Thönissen en Jo Hendriks uit Reuver hebben geconstateerd dat de namen behorende bij de foto uit 2009-4 van het Rode Kruis, niet kloppen. Hier volgen de juiste namen. Onze hartelijke dank hiervoor.

- |                                   |                               |                                     |
|-----------------------------------|-------------------------------|-------------------------------------|
| 1. Harrie Thönissen               | 11. Wiel Holtackers           | 27. Echtgenote van Peter v.d. Borst |
| 2. Mien Holtackers                | 12. Annie of Lenie Holtackers | 30. Jan Joosten                     |
| 3. Truus Rutten                   | 14. Annie Maas                | 31. Jan Goertz                      |
| 4. Annie Peeters                  | 16. Zus van meester Thijssen  | 34. Jan Denessen                    |
| 5. Nel Goertz                     | 19. Fien Wolters              | 35. Coen Faassen                    |
| 6. Annie Goertz                   | 20. Tiny Peeters              | 36. Sjraar Geraedts                 |
| 7. Co v.d. Heiden                 | 21. Annie v.d. Avoort         | 39. Alda Peeters                    |
| 8. Pierre Peulen                  | 23. .... Fransen              | 40. Resie ...                       |
| 9. Echtgenote van Wiel Holtackers | 24. Truus Heijman             |                                     |
| 10. Piet Didden                   | 26. Peter v.d. Borst          |                                     |

De namen behorende bij de foto uit 2010-1 van de vrijwillige brandweer, die de nieuwe uniformen presenteren aan de burgemeester op Graeterhof, van 12 november 1961 werden ons gegeven door mevr. A. Timmermans-Nijssen. Wederom hartelijk dank.



v.l.n.r. Frans Custers, Coen Verlinden of Pluymen, Bert van de Velden, Jan Proosten, Frits Gielen, Jan Slabbers, Lei Cabolet, Hin Alers, burgemeester Ch. Strens, Hein Rosbender, Sem Janssen, Sjra Julicher, Lee Geraets, Geert Heuvelmans, Ties Nijssen (vader van mevr. Timmermans-Nijssen).



Bovenstaande foto van omstreeks het jaar 1932 is afkomstig van Mevr. Bea Bouten-Beurskens. Hierop staat het woonhuis van haar grootouders Peterke Cramers en Miêke Ottenheim, gelegen aan het eind van de Bussereindseweg in Beesel (nu woonhuis Delissen).

In de deuropening, met bonte schort, de echtgenote van Peterke Cramers, Mieke Ottenheim. Rechts van de elektriciteitspaal Peterke Cramers, links van deze paal schoonzoon Sjeng (Jan) Beurskens. Vervolgens dochter Helena (Leen) Cramers met haar zoon Wiel in de armen. Vooraan op de foto de zusjes Nel (l) en Mie (r) Beurskens. Helena Cramers was getrouwd met Sjeng Beurskens. Het gezin Beurskens-Cramers telde 13 kinderen. De kinderen stonden in Beesel bekend onder de naam van "Cramers-Sjeng".

Sjeng Beurskens was ruim 40 jaar melkventer in Beesel, waarvoor hij een paard en kar tot beschikking had. In de schuur stonden de twee koeien en stond het paard op stal. Op de hoek van het huis stond een oude notenboom. Rechts van de schuuropening een gierpomp om de gierput leeg te maken. Tevens diende het woonhuis in de jaren vóór de oorlog ook nog als café; de hiervoor vereiste tapvergunning ziet men op de foto rechts boven de deur hangen.

## HISTORISCHE MUURNIS MET MARIABEELDJE

Jan Coopmans



### Boerderij

Boven de voordeur van de eeuwenoude boerderij aan de Rijksweg Noord 33 in Belfeld, ook wel genaamd 'Het Huis aan de Mergelstraat', staat in een uitgespaarde nis een klein beeldje. Het is een keramisch Mariafiguur met kind en het is ongeveer 25 cm hoog.

De nis werd aangebracht bij de bouw van de boerderij in 1769 door de koopman Willem Joosten, die ook burgemeester van Belfeld was en hier handelde in o.a. kolen en mergel.

Via de holle weg 't Mergelsjtraötje', werd de koopwaar uit de schepen vanaf de 'hamer' naar de straat vervoerd. Het handelshuis was hier gevestigd, omdat het vlakbij de grens tussen de Hertogdommen Gelder en Gülick lag.

Deze grens was hier de Aalsbeek tussen Belfeld en Tegelen.

### Schuilkerk en beeldje

Onder het Franse bewind vanaf 1795, was in deze boerderij een 'schuilkerk' gevestigd, omdat er toen een kerkvervolging heerste. Hieraan kwam

een einde op 15 juli 1801, toen het zogenaamde Concordaat werd gesloten tussen de consul Napoleon en de Paus.

Omdat tijdens deze bezetting alle godsdienstuitingen waren verboden, werd hier in het geheim de H. Eucharistie opgedragen door Wilhelmus Smiets, een ondergedoken priester, die toevallig afkomstig was uit de Belfeldse buurtschap Geloo.

Volgens de overlevering heeft het beeldje hierbij een belangrijke rol gespeeld, want als het beeldje in de nis stond, dan was het veilig, maar als er geen beeldje stond, dan was er onraad en ging de H. Mis niet door. Het weghalen kon ongemerkt gebeuren voor de buitenwereld, want de nis is - ook nu nog - vanaf de zolder bereikbaar via een luikje aan de achterzijde.

### Godsdienstvervolging

De priesters werden in die tijd beschouwd als staatsambtenaren en ze moesten daarom in september 1797 de eed van trouw zweren aan de Franse Republiek en aan de Grondwet, maar dit stond in feite gelijk aan een eed van haat tegen de Kerk en het Koningschap.

Ongeveer 80 % van hen weigerde dit en ging illegaal verder met de zielzorg.

Hier was een groot risico aan verbonden, want als ze werden opgepakt, was verbanning vaak het gevolg. Via talloze gevangnissen werden ze uiteindelijk aan de Franse westkust ingescheept in korvetten, o.a. bij de eilandjes Ré en Oleron, of bij Rochefort of Bordeaux.

Het reisdoel was dan vaak de strafkolonie Cayenne, aan de kust van Frans Guyana. Velen van hen stierven al onderweg aan de ontberingen van een maandenlange overtocht en werden nooit meer teruggezien. Maar vaak kwam men de havens niet uit, want de Engelsen blokkeerden deze met hun schepen. Zodoende is er maar een klein gedeelte overzee gebracht, de rest bleef achter in Franse hechtenis, met alle gevolgen van dien.

### Na W.O. II

Het eeuwenoude beeldje had zelfs heelhuids de 2e Wereldoorlog overleefd. Door hevig Engels granaatvuur eind 1944 - begin 1945, was het alleen achterover gevallen.

Helaas is het enkele jaren na de oorlog, per ongeluk met poetsen stuk gevallen.

Er is daarna bij de Paters Redemptoristen in Wittem een nieuw beeldje aangeschaft.



Bronnen: diverse archieven en mondelinge informatie door Mevr. A. Dings-Jetten, in 2008.

## ANALFABETISME IN SWALMEN EIND 18E EEUW

Pieter Simons

Het is een roerige tijd, de laatste 10 jaar van de 18e eeuw. Begin 1790, vlak na de Franse revolutie, is er ook hier een kleine revolutie. Roermond en Swalmen sluiten zich nl. aan bij de Brabantse revolutie. De Oostenrijkse Nederlanden (België, maar ook bijv. Roermond en Weert en omstreken) willen zelfstandig worden, los komen van het gezag van Oostenrijk. (Beesel en Belfeld hebben hier niets mee te maken, want zij vallen samen met o.a. Venlo onder de republiek Nederland). Deze opstand verzandt binnen een jaar en in november 1790 wordt nogmaals het gezag van Oostenrijk erkend. Dan nieuwe onrust: de Fransen veroveren een groot deel van Limburg eind 1792. Er is voorjaar 1793 zelfs een slag bij Swalmen. De Fransen slaan op dat moment weer op de vlucht. Maar in 1794 is het pas echt goed raak. Een groot deel van het huidige Limburg wordt nu geannexeerd. In Frankrijk is er intussen veel onenigheid onder de revolutionairen. Een korte tijd wil men zelfs alle vormen van godsdienst verbieden. Kloosters worden als eerste opgedoekt en vaak verkocht. Maar de parochiegeestelijkheid mag blijven, mits ze de eed van

trouw aan de republiek aflegt. In die eed wordt bijv. ook elke vorm van monarchie afgezworen. De parochiegeestelijkheid van Swalmen ziet dat niet zitten. In 1798 vluchten zowel de pastoor (van Cruchten) als de kapelaan (Severijns) uit Swalmen nadat er een bevel tot deportatie tegen hen is uitgevaardigd.

In deze roerige tijd is er een klein onderzoekje mogelijk wat juist alleen in deze tijd mogelijk is. Het gaat om een onderzoek naar analfabetisme in Swalmen. Waarom juist dan? Heel praktisch: eind 18e eeuw begint de gewoonte te ontstaan om huwelijksaktes te laten ondertekenen. In die tijd trouwt men in Swalmen nog uitsluitend bij de pastoor. Wanneer stoppen we met het onderzoek? Tussen 30 augustus 1798 en 17 februari 1800 worden de kleinere gemeentes opgeheven. Dat heeft tot gevolg dat Swalmenaren dan naar Roermond moeten voor alle aangiften. Vanaf augustus 1798 moeten burgeraktes door ambtenaren worden ingevuld en niet meer door de pastoor op last van Franse Republikeinse bepalingen.

We hebben zo een betrekkelijk korte tijd, vanaf

juni 1791 tot juni 1797, dat alle huwelijksaktes stelselmatig zijn ondertekend door bruid, bruidegom en getuigen. Pastoor Hennen is dan vrijwel steeds de pastoor die ook de aktes opmaakt. Enkele keren, en ook de laatste acht maanden schrijft kapelaan Keulers de aktes. Hij noemt zich eerst 'pastor assistens', later 'vicepastor' en in de laatste maanden 'deservitor'. Eén akte is geschreven door een zekere Van Ham. Wat er gebeurd is met de huwelijksregistratie in de periode juni 1797 tot augustus 1798 is onduidelijk. We weten dat in 1798, als de vervolgelingen pas goed op gang komen, van Cruchten als opvolger van Hennen de pastoor is, maar deze heeft in die tijd geen aktes ondertekend, althans die zijn niet bewaard gebleven.

### Het onderzoek

Van de periode waar we een bruikbaar overzicht van hebben, juni 1791 tot juni 1797, heb ik alle huwelijksaktes van Swalmen onderzocht. Het gaat dan om 72 aktes. Eén akte is niet ondertekend, het is een akte waarbij een soldaat trouwt en pastoor Hennen naast Joannes van Dael (de koster) als getuige optreedt (twee mannelijke getuigen!). Ik vermoed dat dit huwelijk tegen de regels in is voltrokken, en dat Pastoor Hennen slechts zijn medewerking hier aan wil verlenen, als de akte niet wordt ondertekend. Deze heb ik daarom niet meegeteld, ook bruid en bruidegom tekenen niet. Bij twee andere aktes ontbreekt de handtekening (of het kruisje) van de mannelijke getuige. (Bij de eerste wordt weer koster Joannes van Dael als getuige genoemd: als er een getuige ontbreekt neemt de koster diens plaats meestal in. Hij moet er toen niet geweest zijn, want hij ondertekent niet). De drie personen die wel ondertekenen heb ik bij deze beide aktes wel meegeteld. Bij elke andere akte worden standaard vier namen vermeld met vervolgens 'kruisjes' of echte 'handtekeningen'. Als er een kruisje staat vult de pastoor dan steeds de naam in van degene die bij dat kruisje hoort ("dit merckteeken is van ...."), in totaal zien we zo 282 namen. Een aantal namen komt vaker voor: sommige mensen getuigen vaker, of een bruid of bruidegom is ook bij een andere trouwpartij getuige. Twee keer is er een dubbele naam waarbij de ene keer wel wordt ondertekend, de andere keer niet. Hierbij ben ik er van uitgegaan dat het om twee verschillende mensen gaat met dezelfde naam.

Na schifting van de waarschijnlijk echte dubblures blijven er in totaal nog 246 verschillende namen over. Bruid en bruidegom zijn meestal vrij jong, de getuigen zijn vaak wat ouder. We krijgen op deze manier een zekere dwarsdoorsnede van de hele bevolking van volwassenen. Er zijn iets meer vrouwen dan mannen bij dit geheel, blijkbaar zijn vrouwen iets vaker getuige bij verschillende huwelijken.

Wat kun je nu afleiden uit deze aktes:

- Hoeveel mensen kunnen niet ondertekenen. Zij zijn dus waarschijnlijk analfabeet.
- Hoe is het met de verhouding analfabetisme mannen-vrouwen gesteld.
- Welke families zijn waarschijnlijk ooit op school geweest.
- Wie heeft een vlotte handtekening, en is dus iemand die waarschijnlijk regelmatig schrijft.
- Allerlei details (vaak staat er bij waar iemand vandaan komt, soms ook zijn beroep, een enkele keer nog andere leuke details). Hier ga ik nu niet op in.

### Analfabetisme

Het blijkt dat 72 procent van alle personen niet kan ondertekenen, maar slechts een kruisje zet. Die zijn dus als volledig analfabeet te beschouwen. Om ook een beeld te krijgen van de verhouding analfabetisme tussen mannen en vrouwen heb ik een vermenigvuldigingsfactor toegepast om evenveel mannen als vrouwen in de totale grafiek te krijgen. Het verraste me enigszins om te zien dat het aantal analfabete vrouwen in die tijd niet veel groter was dan het aantal analfabete mannen. Van alle analfabeten is nl. 54% vrouw, 46% man.

### Vlotte pen

Bij allebei de geslachten zien we daarnaast vrij veel gebrekkige handtekeningen. Hoeveel deze personen kunnen lezen is dus nog maar zeer de vraag. Een vlotte pen zien we bij slechts weinigen, mij vielen op: Christianus Engels, Joannes Geraedts, Jacobus Keuven, Matthijs Janssen, Simon Geradts, Mathijs Pijpers, Wilhelmus Meuter (onderwijzer!), Deerck Geraedts, Jacobus Emets, Maria Petronella Huijben, Engelbert Heldens, Petrus Joosten, Wilhelmus Ramaekers, Jan Krijnen, Margaretha Linsen, Tilmanus Bongaerts, Mechteldis Sanders, Thomas Peters, Gerardus Hendrixx en Sophia Sanders. 21 echte alfabeten

kende Swalmen binnen de onderzochte groep. Daarnaast nog een groep van 48 'half-alfabeten' maar de grootste groep, 177 mensen is domweg analfaabeet. Het aantal vrouwen dat goed kan schrijven is overigens wel sterk in de minderheid, eigenlijk kunnen er in Swalmen van de onderzochte groep slechts vier vrouwen echt goed schrijven.

### De rest

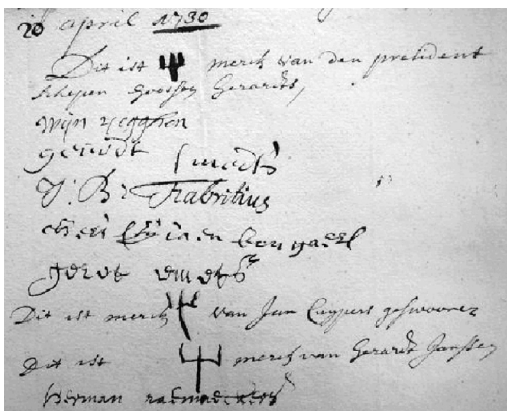
Uiteraard zijn er nog tientallen zo niet honderden personen uit die tijd in Swalmen niet genoemd, domweg omdat ze niet trouwden of niet getuigden! Maar zoals gezegd, ik vermoed dat het toch om een goede dwarsdoorsnede van de volwassen bevolking gaat.

### Families welke wel of niet kunnen schrijven

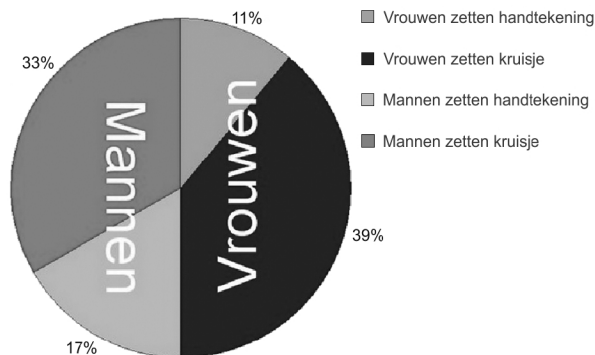
Ik heb gekeken in hoeverre het wel of niet kunnen ondertekenen 'in de familie zit'. Dit door te kijken naar de familienaam, er even gemakshalve van uitgaande dat de betreffende personen dan ook familie van elkaar zijn. Dat is natuurlijk lang niet altijd zo. Maar toch ontstaat er een zeker beeld. Alle personen met de naam Meuter of Sanders kunnen schrijven. Niemand met de naam Houben, Clumpkens, Gubbels of Slabbers kan schrijven. En zo zijn er nog veel meer families te noemen. Ook zijn er families waar juist weinig leden kunnen schrijven, of andere waar het juist een beetje 'om en om' is.

### De schepenen van Swalmen

Tja, een pastoor moest kunnen schrijven, en natuurlijk ook een onderwijzer. Bij de andere Swalmer functionarissen hoefde dat lang niet altijd. Wat bijv. te zeggen van een document, ondertekend door de schepenen van Swalmen in 1730: Zes schepenen zetten een handtekening, maar drie notabelen ondertekenen met een riek.



Analfabetisme Swalmen 1791-1797



De riek staat voor hun beroep: boer. Van deze zes handtekeningen zijn er verder twee behoorlijk gebrekkig. Een mooie pen hebben vooral Herman Raemaekers en J.B. Frabritius.

Van Loe Giesen ontving ik nog enkele aanvullingen die aangeven dat het in die tijd ook gezien vanuit de bevolking treurig was gesteld met het onderwijs in Swalmen. Tijdens enkele voogdgingen wordt er geklaagd:

5-5-1781

*Wordt erenstlijck geklaeght van den schoolmeester alhier met versoek van goede voorsieninge.*

*Wordt verclaert dat devoiren sullen worden gedaen bij sijn excellentie den gebiedenden heere, geërffdens en regenten.*

Kennelijk hebben deze ernstige klachten over Willem Meuter (die op dat moment schoolmeester is) niet het beoogde resultaat. Vier jaar later wordt opnieuw geklaagd, waarop een brief wordt gestuurd aan erfmaarschalk Lotharius Frans van Hoensbroeck, die immers het recht van collatie heeft.

1-8-1785

*De naebuyren van Swalmen en Asselt claegen dat den schoolmeester niet bequaem is om de jonckheyt de noedige instructie te geven, versoekende daer in voorsiening.*

*Fiant brieven aen sijnne excellentie de heer erfma-rechal als collateur.*

Het blijft ook daarna aansukkelen met de Swalmer onderwijzer, zoals blijkt uit een volgende klacht.



7-9-1790

*Wordt geklaegt dat den schoolmeester in somer tijde geene school en houdt. Wordt den schoolmeester belast soo winter als somer tijden de schoole te houden.*

Met zo'n onderwijsbeleid is het natuurlijk niet vreemd dat hele volksstammen niet konden schrijven. Het zal wel een kwestie van geld(gebrek) zijn geweest. Een fatsoenlijke vroedvrouw was ook lange tijd ver te zoeken in Swalmen en ja hoor, ook daar werd over geklaagd. (Loe Giesen)

In 'Spiegel van Roermond' 1994 staat een zeer uitgebreid artikel over het onderwijs in Roermond in de 19e eeuw (pag.27-88). In de eer-

ste bijlage (pag.72) staat een overzicht van de dorpsscholen van Midden-Limburg in 1802. Swalmen had verreweg de grootste dorpsschool: 115 leerlingen op waarschijnlijk slechts een onderwijzer (Meuter), misschien nog een hulp-onderwijzer. De andere scholen hadden 20 tot 60 leerlingen op een onderwijzer. Zouden de klachten ook niet daar mee te maken hebben gehad?

Een uitgebreider artikel met een scan van alle actes kun je vinden op [www.ppsimons.nl](http://www.ppsimons.nl) Klik op 'dorpsschool', en daarna op het artikel 'analfabetisme Swalmen'.

## **OORLOGSDAGBOEK CHRISTINA MARIA OP HET ROODT (2)**

Ten tijde van de W.O.II woonde Christina op het Roodt in Beesel, Bakheide 11, en toen zij haar dagboek begon te schrijven was ze 22 jaar oud. Ze schreef graag en heeft haar herinneringen geschreven in een schriftje van slecht papier met een potlood, daar er geen inkt meer voorhanden was. Door inkwartiering woonde het gezin in de schuur én de stal van de koe. Daarbij zorgden ze ook nog voor een vijftal onderduikers. De oorlog heeft ze ervaren als een avontuur, er waren geen noemenswaardige moeilijkheden en met de bij hun aanwezige eerlijke Duitse soldaten hadden ze een goed contact. Deze zorgden ervoor dat allen voldoende te eten hadden en alles goed verlopen is voor het hele gezin. 11 februari 1946 zijn ze geëvacueerd naar de stad Groningen en begin mei 1946 teruggekeerd in Beesel, waar zij een geheel kapot huis aantreffen. Eén broer is helaas overleden door een noodlottig ongeval met een geweer.

In de tekst zijn geen correcties aangebracht.

27 november

Zondag. Weer niet naar de kerk en weer slecht geslapen. Telkens opgeschrikt door het schieten. Ieder ogenblik kun je denken het is voor ons bestemd. Clemens neemt afscheid. Helmoeth voelt zich al op gemak. Joep komt weer met paard en wagen en we laten hem ook ontbijten. Mijn zwager komt in en wenkt Sef naar buiten. Het vreselijke ogenblik is gekomen. De mensen worden opgehaald. De groene zijn in actie. Joep en Helmoeth worden naar hun kamer gestuurd en de jongens verdwijnen. Schreurs gaat terug naar de Reuver. Nu volgen angstige uren. Het granaatvuur neemt toe ook bij ons in de buurt komen er steeds meer. De groene blijven uit. Een Over-Vaandrig komt het huis nakijken en vraagt naar de jongens. Ik moet naar het dorp gaan kijken hoe het daar is. Het schieten is vreselijk. De ene granaat na de andere slaat in. Bij Vullers gekomen durf ik niet meer verder. De angst is me

helemaal de baas. Bang voor het schieten maar nog meer om onze jongens. Bij Vullers is ook nog alles rustig. Daar zitten de mannen nog in huis en weten ook niets. Ik waag me weer op pad en fiets vlug naar Puts maar daar vind ik de deur op slot. Dan maar weer terug. Bij Hendrix moet ik weer schuilen. De granaten gieren door de lucht en slaan niet zo erg ver af in. Bij Hendrix zijn de groene voorbij gegaan zonder te vragen. Het schieten hoort weer op en ik fiets weer verder maar bij Vullers moet ik weer de vlucht nemen. Met bange gezichten vragen ze wat ik heb vernomen maar ik weet niet veel. Verscheidene mannen zijn opgepikt en ook de Weermacht is met het ophalen belast. Ik ga weer op huis aan maar nauwelijks buiten gekomen regent het weer granaten. Vlug trap ik door, opeens klinkt het korte hevig geknetter van de snelvuurkanonnen. Van schrik kijk ik om en een eindje achter me is de lucht vol van de rode vuurregen.



Trappen en nog eens trappen, ze mogen me niet bereiken. Opeens in het dorp een grote rookkolom en hevige vlammen slaan op ten hemel. Aan de richting moet het de Kasteelhof zijn die in brand is geschoten. Thuis staan ze allemaal te kijken naar de brand. Ik wenk vader alleen en vertel hem het nieuws en samen overleggen we het Helmut ook te zeggen wat vader dan ook direct doet. Helmut kijkt eerst wat vreemd maar dan begrijpt hij alles. Hij zal ons helpen zoveel hij kan en onze jongens beschermen. Goed en wel afgesproken komen twee valschermjagers binnen en vragen waar de mannen zijn. Helmut antwoordt kort: 'ze zijn naar de Reuver evacuee's halen'. De soldaten druipen weer af. 's Middags komen ze terug kijken, de hele dag blijven ze in de buurt maar de jongens zien ze niet. Het wordt donker en er komen al enige vliegtuigen over. Mia gaat buiten kijken, er staan een paar lichtkogels. Niemand is erg op zijn gemak. We vrezen dat ze in de nacht komen zoeken. Opeens horen we haar spreken met iemand. Het is Schreurs, nog bevend van angst. De hele dag heeft hij in het veld gelegen en kon niet thuis komen. Zijn vrouw weet van niets. Wij besluiten haar de volgende morgen gaan halen. Samen gaan we nu eten. Helmuth eet met ons mee. Daarna drinken we samen een fles wijn. Een moet blijven staan voor de jongens zegt Helmut. Om tien uur begeven we ons te bed. Als er iemand aan de deur komt moeten we onze soldaat roepen. De jongens komen nu te voorschijn en moeten eten hebben. Nauwelijks gegeten komen vreeselijk veel vliegtuigen over en heel laag, en lawaai wat je deed sidderen. De jongens verdwijnen weer. Opeens regent het bommen. Het huis schudt en kraakt, de grond trilt onder de voeten. Angstig loop ik naar boven en roep Helmuth. Hij is reeds op en volgt me naar beneden. Hij zegt dat 't Duitsers zijn en kalmeert ons wat. Vader en moeder worden ook gerustgesteld. De hele Maasoever is een

en al vuur. Het is meer dan vreeselijk. De vliegtuigen gaan naar huis en wij naar bed. Die nacht verloopt erg onrustig. Er volgt nog een bomaanval van Duitse zijde maar eindelijk wordt het toch licht. De onrust verdwijnt een beetje.

28 november

Ongeluksdag. Al heel vroeg gaan we op stap naar de Reuver. Er wordt niet geschoten. De Tommy is nog niet bekomen van de schrik. Zonder hinderenis bereiken we het huis. Daar is gesloten, dan bij de buurman aan het kelderraam maar roepen. Ja, daar zijn ze. Vol vreugde laten ze ons binnen. Ze hebben zoo'n angstige nacht doorgebracht. We stellen haar gerust omtrent Sjeng. Vlug de kinderen aankleeden. Het hoognodige wordt meegenomen. De terugweg valt toch zwaar. We hebben zoveel mee te sjouwen. Halverwege moeten we een mand met kleding achterlaten die kunnen we morgen halen. Er wordt nog steeds niet geschoten, maar er komt wel regen en het is bitter koud. Bijna thuis begint de Duitser te knallen. De kinderen schrikken hevig maar we zijn toch zo thuis. Vader staat op de uitkijk. De jongens zitten nog steeds in de grond en Schreurs zit achter een valluik verborgen. De kinderen stormen naar binnen en dringen om de kachel. Joep is er ook weer en zit bij zijn ontbijt. De kinderen krijgen elk een stapel boterhammen en mijn zuster eet ook wat mee. Ik heb geen honger, mijn maag zit vol kommer en ellende. Mijn hoofd springt bijna uit elkaar. We gaan direct een kamer klaar maken voor Anna en de kinderen. Want alles in een vertrek is te veel. Helmut helpt me met de kachel te plaatsen. Tegen elf uur is de zaak klaar en lekker warm. Van groene of iets dergelijks valt niets meer te bespeuren. Moeder heeft het eten klaar. Wel wat later als anders. De kinderen hebben de soep al binnen. Wij willen beginnen. Maar daar stapt heel dapper Heins Windler binnen in de volle waardigheid van Feldwebel. Hij gaat heel gemakkelijk tegen de tafel leunen en zegt heel gewoon: 'Nou moeder, je moet eruit met je kinders'. Met ijskoude gezichten kijken we hem aan. Helmut herstelt het eerst en vraagt naar de rede. Het huis komt vol soldaten. Allen spartelen we tegen maar het helpt niets. Helmut en Joep doen hun best maar het helpt niet. Maar dan de mannen. Helmut zegt stil zitten, laten deze kamer blijft voor u en daar komt niemand in. Tot 5 uur mag mijn zuster

blijven. De honger is over, niemand eet. Joep zijn Feldwebel komt en moet om een ander huis uit voor zijn jongens. De ellende verhoogt nog. Om half drie komt Heins weer met een hele bende terug. Nu komt de jobstijding. Allen moeten het huis verlaten, alles moet weg. Ergernis en angst vervult ons. Wat nu. Helmut gaat naar hem toe maar niets helpt. Onze hele buurt moet weg. Om 5 uur moet geruimd zijn. De soldaten beginnen met de meubels te sjouwen. Het ene vertrek in het andere uit. Helmut en Joep moeten ook weg. Vader gaat om onderdak terwijl er hevig geschoten wordt. Niemand spreekt nog, de mond is ons gesnoerd. Wat moet met de mannen. Ze kruipen uit hun schuilplaats en vluchten op het stro. Wat willen ze nog, ze moeten zich laten pakken, maar niet door Heins, die zal er geen plezier aan hebben. Ik heb ze de jassen gebracht en druk ze de hand ten afscheid. Vreeselijk zonder afscheid van Moeder en Vader en Sjeng, zonder afscheid van vrouw en kinderen. Als moordenaars sluipen ze uit huis weg naar het onbekende. Ik kan niet meer. Snikkend val ik op een stoel neer. Dat is teveel op een dag. Heins wil me troosten en vraagt wat nu weer is. Ik stoot hem weg en antwoord boos dat kan ik jouw niet zeggen, daar maak jij het niet naar om je in vertrouwen te nemen. Hij gaat naar Vader en zegt voor 7 uur hoeven jullie nooit weg. Ik ga met de luitenant praten. Hij komt terug, niets aan te helpen. We moeten weg maar eerst de volgende morgen. De jongens komen terug. Piet moest blijven. Ze moeten kleren hebben en brood en nemen dan afscheid. Vreselijk toch. Wij pakken ons op en gaan naar de Reuver. Het schieten is vreselijk, alles komt bij elkaar. De weg verloopt nogal vlot. Het is precies donker. Niemand wil de familie opnemen. Eindelijk slagen we, ze krijgen weer onderdak. Wij gaan weer terug. In de verte laait weer een hevig vuur. Van Herten is nu ten prooi gevallen aan de 4 cm kanonnen.



Eindelijk zijn we dan weer thuis. We zijn even bij Rein Janssen geweest en kunnen daar in huis komen. De hele kamer zit vol. Helmut, Joep, Hans en hun feldwebel Heins en nog drie andere soldaten. De kamer was vol drukte, waar Landsers zijn is altijd plezier. Heins komt nog eens en zegt Vader moest zelf maar eens met de luitenant praten als hij de volgende morgen kwam. Die drie vreemde zijn inmiddels vertrokken en later missen we mijn fiets. Ook dat nog. Weer komen twee nieuwen binnen: oberjagers. Zij moeten slapen, spreken even wat met Heins maar het bevalt hun niet erg wat ie ons vertelt. Plotseling een kreet van blijdschap, daar zijn onze jongens. Luitenant Zeitst heeft hen naar huis gestuurd om te slapen. Hans en zijn Feldwebel gaan nu weer weg en Joep gaat weer naar zijn paard. Heins Windler kijkt verwonderd dat ze weer alle terug zijn tot de volgende morgen. Hij gaat weer weg. Nu wordt samen weer wijn gedronken van Helmut.

Die jongens viel het zwaar dat ons alles zo tegen liep. Plotseling staat een van de nieuw aangekomen op, klopt Moeder op de schouder en zegt dat ze niet hoefde te schreien. Hij zorgde dat wij konden blijven. Niemand geloofde het. Onze jongens gingen nu ook wat eten. Wij hadden het onze al op met niet veel trek. Daarna gingen de soldaten kaart spelen. Eindelijk begaven die twee zich naar bed. Helmut gaf zijn Duits geld wat hij

bezat aan de jongens. Ieder kreeg nog wat foto's. De jongens en Helmut sliepen in de kamer en wij in de kelder. De jongens willen zich de volgende morgen weer melden maar de soldaten zeggen van niet melden.

29 november

Dinsdag. Slecht, zeer slecht geslapen. Wie zou in zo'n toestand kunnen slapen. In de nacht heb ik gedacht de jongens mogen zich niet melden. Zij moeten onderduiken. Om 5 uur staan Mia en ik op. De jongens slapen nog zoo'n beetje. Ik wek hen en zeg jullie moeten je niet melden. Duik onder asjeblijft. Helmut is wakker maar trekt de deken over zijn gezicht. De jongens drinken koffie en gaan op stap. De oberjagers in de aangrenzende kamer zijn ook op maar komen niet te voorschijn. Zij weten wat gaande is. Het is nog donker, de jongens nemen hun pak op en vertrekken. Nu valt het afscheid niet zo zwaar, toch is het gevaarlijk spel. Nu komt ook Helmut op en de oberjagers, maar die vertrekken terstond. Helmut heeft angst over Joep, hij moest reeds lang terug zijn. Eindelijk komt hij, wij gaan ontbijten. Joep belooft ons dat hij ons zal verhuizen. Zijn Feldwebel komt en vindt het goed. Direct na 't ontbijt gaat vader naar de luitenant maar het helpt niet. Nu beginnen we de wagens te laden. De beste meubels, de kisten met kleren, het hoognodige gaat mee. De Tommy doet vanuit de lucht een aanval op het spoor met bommen en boordwapens. De granaten vliegen overal rond. Het is gevaarlijk verhuizen nu. De wagen is vol. Helmut en ik willen de koe en het kalf gaan halen toen weer de onderofficier van de vorige avond kwam (Willy Stichelbörchel). Heel dood onnozel vraagt hij wat wij willen. Verhuizen antwoordt Joep kort. Laadt die wagen af zegt hij bevelend, die mensen hoeven niet weg. Wij kijken heel ongelovig. Wat is dat nu, maar hij bevestigt het nogmaals. De luitenant had het zelf gezegd. Joep springt van de wagen en vliegt ons allen om de hals. Naar Mutti, naar Mutti roept hij. Helmut, Joep en ik gaan moeder het nieuws vertellen. Helmut en Joep wensen ons nogmaals geluk. De jongens zijn nog blijer dan wij. Vol vreugde wordt de wagen afgeladen. Wij mogen de kelder en de schuur. De meubelen moeten weer in huis dat moeten zij gebruiken. Het overige schouwen we met plezier naar de kelder. Het bed helpt Helmut ons weer erin. Intussen komt de

luitenant met zijn mannen. Nogmaals worden de meubelen vershouwd. De luitenant zelf zien we nauwelijks. Coenraad, een der soldaten komt ons halen. Hij heeft de kisten helemaal leeg gemaakt. En nu moet alles weg. De lampen, glazen en een horlogekastje vraagt hij zich. Die kan hij houden. De schilderijen die nu in hun keuken hangen moeten ook weg. Die lijden teveel van het stoken. Helmut zijn wapens worden naar boven gesjouwd. Hij heeft nog geen nieuwe plaats. Joep moet weer weg. Een poosje duurt het en Helmut wordt het huis uit gestuurd. Hij neemt zijn intrek ook in de kelder. Een van de jongens komt eens in de kelder kijken en vraagt om aardappelen, hij is de kok (Louis Gummerrer). Het schieten gaat zijn gewone gang. Om 12 uur eten we brood en de kok heeft ons melk gekookt. We hebben weinig last van hun. Plotseling komt Helmut zijn Feldwebel binnenstappen en ook hij is zichtbaar verheugd dat we kunnen blijven. Heel rustig zet hij zich neer op de keldertrap. Als het nu was, kon jullie met ons mee gaan zegt hij, wij hebben weer een leeg huis gevonden. Als Joep komt moet hij alles opladen, wij vertrekken naar Swalmen. Na een uurtje praten gaat hij weer weg. Tegen de avond komt Joep aan. Hij wil niet vertrekken. Rustig blijft hij zitten. Ze schieten te hard. Maar Helmut vindt dat het tijd wordt. De wagen wordt geladen, maar dan begint het ook nog vreselijk te regenen. Het paard dekt hij met zakken toe. Toch kunnen ze niet weggkomen. Het afscheid valt hun zwaar. 't Is bijna donker als ze vertrekken en het schieten blijft hetzelfde. De weg is zeer slecht en met moeite komt het paard vooruit. Tot hij plots blijft steken. Maar eindelijk gaat het toch weer verder. Maar ze zijn er nog lang niet. Wij gaan weer in onze kelder en gaan weer wat eten. Jongens wat is me dat wat, zoo'n kelderleven. Louis komt nog eens kijken en twee van die andere komen ook nog een praatje maken. We begeven ons al vroeg te bed. Mia en ik hebben wel een klein en erg hard bed maar het zal wel wennen. Maar slapen zal toch niet veel geven.